

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FŐLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XIX. KÖTET. -- 14. SZÁM.

SZINNYEI JÓZSEF
L. TAG EMLÉKEZETE

IRTA

PINTÉR JENŐ

L. TAG.

(FELOLVASTATOTT A M. T. AKADÉMIÁNAK 1927 MÁRCIUS 21-ÉN TARTOTT
ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1927.

ELHUNYI TÁJAZATI FOLYÓIRAT
FELTÁJAZATI FOLYÓIRAT
TÁJAZATI FOLYÓIRAT

SZINNYEI JÓZSEF

I. TÁJAZATI FOLYÓIRAT

Sylvester Nyomdai Műintézet, Tahitótfalu.

Szinnyei József emlékezete.

PINTÉR JENŐ

I. tagtól.

*Felolvasta a M. T. Akadémia 1927. évi
március hó 21-én tartott összes ülésén.*

Komárom városában — id. Szinnyei József szülőhelyén — az 1830-as évek táján bődög emberek laktak. A nemesurak, polgárok és parasztok jóléte szinte a pazarlásig ment. Házat, földet, bútort, ruhaneműt könnyen szerzett minden szorgalmasabb gazda, iparos és kereskedő. Az élelmiszerek olcsósága kifejlesztette a vendégeskedésre való hajlamot, a házi mulatságok és családi ünnepek egymást érték. Míg a magyar városok túlnyomó nagy része pusztán paraszt-község volt, ahol a földművelésen kívül alig tengett némi kezdetleges ipar, a komáromi polgárok tölgyfahajói Zimonyig és Belgrádig szállították a magyar föld gabonáját, messze vidékek bortermését, az építkezésekre alkalmas fát, a híres tulipános ládákat és a különféle vásári portékákat. A halászok óriási vizákat küldtek fel Pozsonyba és Bécsbe, a molnárok a vízi-malomipar termékeit értékesítették. A hajóácsoktól kezdve a gombkötőmesterekig minden iparág megtalálta a maga célját a forgalmas városban. Itt alakult az első hajóbiztosító társaság. Itt nyomatták évenként százezer példányban a legelterjedtebb magyar könyvet: a komáromi kalendáriumot. Itt született Szinnyei József, a magyar írók életének és munkáinak felülmúlhatatlan buzgalmú kutatója, 1830 március 18-án.

Élete szomorúan indult, mert édesatyját és édesanyját korán elvesztette. Ötéves korában elhunyt édesatyja, hatéves korában édesanyja. Az apja, ifjabb éveiben, mint nagy borkereskedő összeköttetésben állt az ország számos nevezetes bortermelőjével, majd kibérelte a komáromi hidat is a hozzátartozó épületekkel, hajókkal, kompokkal, ladikkal együtt. Mikor Szinnyi József és három leánytestvére árván maradt, a családi vagyon közel százezer forintra rugott. A hatalmas örökséget hatóságilag biztosították az árvák számára, a kis fiút pedig elhelyezték édesatyja hugának családjában. Gondviselő nagynénjének férje timármester volt, tekintélyes és tehetős polgár, aki mesteriségét józan körültekintéssel folytatta. A timár-házban jólét és békesség uralkodott, lakói a családfőtől kezdve a legkisebb inasig gondtalanul éltek. A derék polgári familiát Komárom legelőkelőbb nemescsaládai is megbecsülték.

A kis fiú 1839 őszén lépett a komáromi szentbenedekrendi gimnázium I. osztályába. Minthogy vitatkozós, eleven, pajkos gyermek volt, rokonai prókátort akartak nevelni belőle, ha szorgalma és tanulása egyelőre nem nyújtott is nagyon sok reményt arra, hogy híres fiskális válik belőle. Ötvenketten jártak az I. gimnáziumi osztályba s az akkori középiskolai rend szerint egy tanár tanította őket minden tantárgyra. Délelőttönként misehallgatás után két órai tanulás következett, délutánonként megint két óra hosszatt időztek az iskolában. Csütörtökön és vasárnapon egész nap szünet volt, de az istentiszteleten részt kellett venniük. A tehetősebb fiúk privátára is jártak, ami abból állt, hogy tanáruk a tanítás után még egy óra hosszatt ott tartotta őket s rákényszerítette mindegyiket a föl adott lecke megtanulására.

A II. osztályt már nem Komáromban végezte. Rokonai jónak látták, hogy megtanuljon tótul, ezért 1840 őszén Nyitrára adták az ottani kegyesrendi gimnáziumba. Egy nyugalmazott urasági tisztartó házába helyezték el, ahol kívülre még több kosztos diák is tanyázott. A családban rendesen tótul folyt a társalgás, a

város is tót volt. A diákokat a gimnázium falai között csak latinul engedték beszélni s akit rajtakaptak, hogy magyarul vagy tótul társalog, azt megbüntették és 10—20 latin szó megtanulására ítélték. A pálea, korbács és virgács itt is sűrűn szerepelt s a karcerbe itt is kíméletlenül bezárták a rendetlenkedő vagy hanyag tanulót. Hatvankét tanuló szorongott a II. osztályban, tanárunknak elég baja volt velük, nekik is tanárunkkal.

A III. osztályt is Nyitrán végezte. Most büntetésből küldték vissza Nyitrára, mert kiderült, hogy nem tanult meg tótul és nem tud üzleti ügyekben tárgyalni a Komáromba érkező felvidéki tutajosokkal és drótostótokkal. Keserves könnyek között hagyta oda szülővárosát, átkozta a tótokat, de a kočsi előállott s az egyik komáromi tanító elszállította új kosztadó szállására: a nyitra-megyei főorvos házába. Ezévi tanárát, Wohlfarth József kegyesrendi áldozópapot, nagyon megszerette, mert a buzgó piarista szerzetes nemcsak a latin nyelvre tanította a fiúkat, hanem világi olvasmányokról is beszélt nekik és érdekes elbeszélésekkel fűszerezte a száraz latin leckéket. Sétákra is elvitte tanítványait s ilyenkor sok hasznos dologra oktatta őket. Az igyekvőbbeknek könyveket kölcsönzött a maga könyvgyűjteményéből. A kis Szinnyi olvasási kedve ekkor már meglehetősen fölébredt. Olvasmányai közt szerepeltek: Robinzon, Florenc és Lion, Sármánt és Florina, Cselvay Ákos, Mátyás király élete és tettei, XVI. Lajos szerencsétlen francia király életének leírása, Árgirus királyfi, A peleskei nótárius és Kisfaludy Károly két vígjátéka. Ebben az iskolai évben a jó tanulók közé küzdötte föl magát. Ötven tanuló társa közül a hatodik jeles volt.

A komáromi benedekrendi gimnázium IV. osztályában még inkább fokozódott olvasási kedve. Egy kis füzetbe gondosan feljegyezte olvasmányainak címét. Végigjárta az ismerős házakat és kölcsönkérte az érdekesebbnek ígérkező könyveket. Beiratkozott megtakarított pénzén a komáromi kölcsönkönyvtárba is. Így kerültek keze ügyébe: Eötvös József Karthausija, Jósika

Miklós regényei, Kotzebue színművei magyar fordításban, Kisfaludy Károly drámái, ezek mellett Haller János hármashistóriája, Dugonics András regényei, Waldraf vagy a vándorló lélek, Brend vitéz árnyéka és az Ezeregy éjtszaka.

Komáromban járta a gimnázium V. és VI. osztályát is. A főtantárgy a latin nyelv volt s csak mellékesen jött, bukkant föl némi számtan, történelem és földrajz. Latinul tanulták a vallástant, a retorikát és a poétikát is. Az iskola latinságát magyar olvasmányai derekasan ellensúlyozták. Ekkor ismerte meg Csokonai Vitéz Mihály és Kisfaludy Sándor költeményeit, Fáy András meséit, Nagy Ignác színműtárát, a Kisfaludy-Társaság külföldi regénytárát, a Magyar Tudományos Akadémia által kiadott eredeti és külföldi színműveket, a Pesti Divatlap, Honderú és Életképek folyó számait s az akkor fellépő Petőfi Sándor János vitézét. Az utóbbi anyyira megtetszett neki, hogy miután két huszason megvette a füzetet, mind a huszonöt osztálytársával elolvastatta a költeményt.

1845 nyarán — tizenötéves korában — befejezte gimnáziumi tanulmányait. Nem sokkal utóbb szomorú esemény történt családjukban. Meghalt gondviselő nagynénje: jó nevelőanyja. „Eltemettük vele — írja öregkori naplójegyzeteiben — reményünket, vígaszunkat. Ő volt a timárház lelke, összetartója; nekem második anyám; szerettem, ő is fiaként szeretett és így másodszer jutottam árvaságra“.

Iskoláit Pesten folytatta. Komáromból 1845 szeptemberében érkezett Pestre, mégpedig gőzhajón. Szállásra sógorához ment a sótishti házba s bölesészethallgató lett, azaz az egyetem első filozófiai osztályába iratkozott be, ami megfelel a mai középiskola VII. osztályának. Tanáraiktól félték, de szerették is őket. Néhány sajtóságos egyéniség különösen magára vonta az ifjúság figyelmét. Az egyik egyetemi professzor — a filozófus — spanyolnád-botjával mindig nagyot ütött az asztalra, mikor belekezdett latin előadásába s filozófiai

tanításait furesábbnál-furesább anekdótákkal fűszerezte. A másik — a matematika tanára — nem sokat törődött azzal, hogy az utolsó padokban a szakállas, bajszos kamaszok szivaroztak és kártyáztak. Egy szót sem tudott magyarul, de latinul igen jól fejtegette tárgyát. A világtörténet tanára már magyarul beszélt, de latinhoz szokott nyelve folyton esetlett-botlott.

Magasan kiemelkedett kartársai közül Horvát István, a történetíró. Előadásaira nemcsak a filozófusok, hanem a jogászok is eljártak, sőt olykor akadt néhány városi polgár hallgatója is. A filológiát adta elő, azaz a magyar nyelv és irodalom történetét, de ehelyett inkább a magyarok históriájáról, különösen eredetükről és őstörténetükről beszélt. „Midőn a magástermetű öreg úr — írja naplójegyzeteiben Szinnyi József — oklevélhez hasonló pergament-sárgásszínű arcával, apró bennülő szemével, tömött ősz hajzatával, fehér selyemcilinderével, hóna alatt mindig egy nagy könyvvel, megjelent és elfoglalta helyét, villogó szemével végignézett az osztályon és szokott Uraim! megszólítással elkezdte előadását, síri csend lön, melyet csak távoztával hangoztatott Eljen! szakított meg. Kézikönyve nem volt, hanem a korábbi tanítványaitól lemásolt kézirat, mely összesen 16 rövid fejezetből állott és egy-két ívre könnyen ráfért, szolgált manuálisul. Ezt kérdezte vizsgán is, mégpedig fejezetről-fejezetre, s miután betűrendben feleltünk, előre tudta mindenki, mit fognak tőle kérdezni, tehát jól feleltünk. Rajongtunk a nagy tudós előadásaiért... Oly meggyőzően tudott valamit előadni, hogy még azt is elhittük neki, hogy Adám apánk magyar ember volt és Kaint Kajánnak hívták... A világgal és az írói körökkel gyakran meghasonlott és ezt panaszolva hozta fel előadása közben. Széchenyire, ki őt nem szerette, és az Akadémiára különösen neheztelt. Midőn már a vízi-betegség erőt vett rajta, még akkor is eljött előadásaira... Kedves és szeretett tanárunk iránti vonzalmunkat és rokonszenvünket akartuk kifejezni, midőn aranytollal leptük meg őt. Gróf Ráday Pál mondott

rövid beszédet, mire ő megilletődve s meleg szavakban köszönte meg ragaszkodásunknak ezen szép jelét és kezébe véve a fényes aranytollat, megrázta azt s meghatva, de ragyogó szemekkel mondá: „Míg szívem dobogni fog, meg nem szűnik hazámért dobogni“; s e nemes szív — fejezi be visszaemlékezéseit Szinnyi József — megszűnt dobogni 1846 június 13-án, de emléke még mindig él közöttünk és élni fog, míg a magyar magyar lesz!“

A lelkes magyar ifjú olvasási kedve az ország fővárosában még jobban megnövekedett. Mivel a pesti könyvkereskedők közül egyedül Emich Gusztáv boltjában beszéltek magyarul, itt szerezte be könyveit, ameddig csak pénzből tartott. Nemcsak Jósika Miklós és Nagy Ignác könyvei iránt érdeklődött, hanem Bajza József világtörténetéből és Hanák János természetrajzából is vásárolt füzeteket. Sokszor eljárt a Nemzeti Színházba, ahol megismerkedett a hazai és külföldi színműirodalom legdivatosabb darabjaival. Az egyetemi könyvtár olvasótermét éppen olyan szorgalmasan látogatta, mint Heckenast Gusztáv kölesönkönyvtárát. A Pilvax-kávéházban elolvasta az ujságokat és folyóiratokat, csodálattal tekintgetett Petőfi Sándor, Jókai Mór és író társaik felé. Megismerkedni nem merészelt velük, aminthogy meg kellett elégednie azzal, hogy Vörösmarty Mihályt az utca másik oldaláról csodálta, amikor a nevezetes költő végigment a Hatvani-utcán, állig begombolt fekete atillájában, félmagas nemezkalapjában, spanyolnád sétabotjával.

Egyetemi tárgyai közül legszívesebben a történetet tanulta. Szép készültségével annyira magára vonta tanárának, Reisinger Jánosnak, figyelmét, hogy a világtörténelemből háromszáz tanuló társa közül a tizenötödik jeles lett. Annál inkább nehezére estek a matematikai leckék. Ezek annyira elkészerítették, hogy a következő évben elhagyta Pestet és a győri akadémia második filozófiai osztályában folytatta tanulmányait.

Ekkor már belekerült a Beöthy-rokonságba. Növ-

rét Beöthy Zsigmond komáromi szolgabíró vette feleségül. Ennek öccse volt Beöthy László, aki ekkor még iskoláit járta, bár a tanulás helyett inkább a színészi életéről ábrándozott. Mind a két Beöthy fölesküdt már az irodalomnak, követvén ezzel neves rokonuk, Kovács Pál győri orvos példáját. Ilyen társaságban az ifjú Szinnyei is fokozott lelkesedéssel feküdt neki kedves íróinak. Hetvenhat osztálytársa közül alig volt hozzá hasonló olvasottságú tanuló s a győri olvasó-egylet könyvtárát kevesen használták szorgalmasabban. Főleg a divatos francia regényeket szerette, de nagy örömét találta Budai Ferenc polgári lexikonának forgatásában is.

1847 őszén beiratkozott a győri akadémia első éves joghallgatóinak sorába. Tanárai között voltak többek között Pauler Tivadar, utóbb Magyarország igazságügyminisztere és Konek Sándor, a későbbi pesti egyetemi tanár. Az iskolai év második fele zavarosan folynak, mert a márciusi napok hullámai Győrbe is átesaptak. A tizenhétéves ifjú lelkesedéssel csatlakozott a magyar ügyhöz s alig várta, hogy megkapja bizonyítványát. A nyári vakációra Budára ment sógorához, Beöthy Zsigmondhoz, aki a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban fogalmazói kinevezést nyert; 1848 őszén pedig jelentkezett honvédnek a komáromi parancsnokságnál. Mivel testileg gyöngének találták, csak esellel tudott bejutni a hadseregbe, de az év végére közhonvédből már őrmesterré lépett elő. Résztvett szülővárosának védelmében s 1849 őszén mint főhadnagy tette le a fegyvert.

A szabadságharc bukása után egy ideig Beöthy Zsigmond komáromi ügyvédi irodájában dolgozott. Szabad idejét jól-félhasználta. Németül és franciául már eddig is folyékonyan olvasott, most megtanulta az angol és olasz nyelvet is. Az idegen irodalmakból több novellát fordított magyarra s ezek közül az egyik franciából való átültetése meg is jelent a Budapesti Visszhang folyóirat 1852. évfolyamában. Ugyancsak közölte néhány novella-fordítását a Hölgyfutár 1853. és 1854.

évfolyama is. Azután hosszú szünet állt be irodalmi működésében.

Erre az időre esik nősülése. 1853 nyarán, huszonhároméves korában, feleségül vette Gancs Klementinát, egy pozsonymegyei földbirtokos leányát. Apósához, Gancsházára költözött, de a könyvtelen falusi életet csak egy esztendeig bírta ki. Pozsonyba ment, ahol gazdag könyvgyűjtemények álltak rendelkezésére. Irodalmi adatgyűjtése mellett kilenc esztendeig segédkezett Samaráj Károly ügyvédi irodájában, 1864-ben pedig a pozsonyi Hungária biztosítóbank alkalmazta hivatalnokának. Mikor ez a vállalat megbukott és beleolvadt a pesti Nemzeti Biztosítótársaságba, akkor ennek a fővárosi vállalatnak tisztviselője lett. Így került Pestre 1869 tavaszán, harminckilenc éves korában.

Nevét a Vasárnapi Ujság 1860-as évfolyamaiban megjelent cikkeiből ekkor már többen ismerték. Irodalmi munkásságának útját Pákh Albert egyengette. Neki küldte be Pozsonyból azt az első eredeti cikkét, melyben fényt vetett a XVIII. századi hazai hírlapirodalom helyzetére. A Vasárnapi Ujság 1862. évfolyamában megjelent közlemény feltűnést keltett s a szerkesztő szívesen adott helyet többi cikkének is, jóllehet utóbb visszariadt pozsonyi munkatársának óriási anyaggyűjteményétől. Ezek a magyar hírlaptörténeti cikkek és könyvészeti egybeállítások egészen új világosságot derítettek a XIX. század első felének sajtóviszonyaira s a magyar művelődés fejlődésének egy olyan fejezetére mutattak rá, amelyet addig Toldy Ferencen kívül senki sem méltatott figyelmére.

Szinnyei József a Nemzeti Biztosító társaság szolgálatában mindössze is csak néhány évet töltött, mert ez a vállalat is megbukott. A kedvező véletlen segítette helyzetén. Szerencséje Toldy Ferenc közelébe vitte s a magyar irodalomtörténetírás atyja fölismerte termékeny rajongását a könyvek, folyóiratok és hírlapok iránt. Toldy Ferenc féltő gonddal ápolta a gondjaira bízott egyetemi könyvtárat s örvendett, hogy a buzgó

magánkutatót 1872 decemberében kinevezte az egyetemi könyvtár másod-könyvtártisztjének.

Szinnyei József később is mély hálával emlékezett meg pártfogójáról. „Toldy Ferenc — úgymond egyik visszaemlékezésében — mint könyvtárnok a magyar könyvet édes gyermekének tekinté s ha egy általa még nem ismert példány akadt a kezébe, szívéhez szorította azt és ragyogó szemmel mutogatta mindenkinek... Ő volt az, ki érzékkel bírt arra, hogy a hírlapok repertóriumok nélkül hasznavehetetlenek. Neki köszönhetem én, de különösen az irodalom, hogy több ezer hírlapot megmentett a pusztulástól, megmentvén azok tartalmát a feledékenységtől... Toldynak köszönhetem azt is, hogy az egyetemi könyvtárhoz jutottam és így minden érdemet íróink emlékének fölélesztésére s szellemi termékeik megővésére és terjesztésére szentelhettem“.

Az egyetemi könyvtár 1872 után nagy átalakuláson ment keresztül. Mikor Szinnyei József odakerült, a 180.000 kötet még mindig a XVIII. századi rendszer szerint volt elhelyezve, a könyvek számozás nélkül heverték a polcokon, kikeresésük ötletszerűen történt. Az ócska épület tele volt porral és homállyal. A helyzet akkor fordult jobbra, mikor a régi könyvtár helyén 1875-ben fölépítették a könyvtár mai épületét. Az átköltözés és berendezkedés munkáját, mint az igazgató után első tisztviselő, Szinnyei József vezette. Neki köszönhető a könyvtár használhatóvá tétele, az új katalogizálás és számozás. A nagy belső gyűjtemény mellé fényes olvasótermet szerveztek s ebbe tízezer kötetet válogattak egymás mellé kézi használatra. Ennek a válogatott gyűjteménynek nyomtatott katalógusa is megjelent 1876 tavaszán, amikor a könyvtárt ünnepélyesen megnyitották.

A könyvekkel való foglalkozás szomorú-gondolatókat ébresztett Szinnyei József lelkében. Mi az írói dicsőség? Hiúság és önámítás: semmi más. Százával fordultak meg kezén olyan könyvek, amelyeket megjelenésük óta senki sem vett kezébe. Elgondolta, hogy tulajdonképpen igaza van annak a német írónak, aki az ifjú-

ságot el akarta riasztani a könyvszerző mesterségtől. Miért írnak olyan makaesul az emberek, mikor úgyis elfeledik munkásságukat? Érdemes-e gyötrődniök, mikor idő előtt megöregszenek, elbetegeskednek, gyámoltalanok lesznek. „A világot csak az ablakon át látták és nem éltek másért, csak az írói dicsőségért. De mi ez az írói dicsőség? Mióta a világ áll, a sok százezer író közül körülbelül ötszáznak a neve maradt fenn, kiket minden művelt ember ismer. A többit elfeledték!“

De a magyar írók nevét mégis meg kell óvni az enyészettől. Szinnyei József elhatározta, hogy összeállítja minden magyar író rövid életrajzát, egybegyűjti valamennyi munkájuk címét. Így született meg a *Magyar írók élete és munkái* című monumentális írói lexikonának végleges terve 1877-ben, amikor a Magyar Tudományos Akadémiához intézett beadványában följánlotta anyaggyűjteményét és munkaerejét a nagyfontosságú feladat megoldására. Jellemzi tudományos viszonyainkat, hogy tizenhárom évig kellett könyörögnie, míg végre pártfogói győzelmeskedtek a terv állandó megghiúsítóin. Hatvan esztendő volt, mikor megjelent írói lexikonának első füzete. 1890-től kezdve haláláig buzgón dolgozott az újabb és újabb füzeteken s azzal a megnyugtató érzéssel szállt sírjába, hogy munkája nem maradt befejezetlen.

Életének ezt a főművét sohasem méltathatja elég hálával a magyar tudományosság. Nincs egyetlen tudományszak sem, amelyik a maga történeti visszapillantásaiban vagy forrásnyomozó tevékenységében mellőzhetné ezt az anyaggyűjteményt. Sajnos, akik legsűrűbben forgatják, többnyire azok idézik legkevesebbszer. A tizennégy kötet annyira közkincesé vált, hogy olybá vészik, mint a szótárak közkeletű anyagkészletét. A kutatás Szinnyeiből indul ki, a kútföket az ő kisbetűs repertoriumai adják, de mikor egy-egy ismeretlen tájon már olvasói kezébe adta a térképet, a hála nagyobbára csak az, hogy korholják egy és más tévedéséért. Pedig régen el fog tűnni a múlt századoknak és a jelen időnek

ezer és ezer nagyralátó írója, mikor „Szinyei“ még mindig fogalom lesz s az is marad mindvégig.

Az egyetemi könyvtárban eltöltött évek nemcsak az írói lexikon anyagának egybegyűjtését mozdították elő, hanem alkalmat nyújtottak egyéb megbízások teljesítésére is. A Természettudományi Társulat költségén 1878-ban jelent meg *Magyarország természettudományi és matematikai könyvészete*: a fizika, kémia, leíró természetrajz, orvostudomány, gazdaságtan és műszaki tudományok bibliográfiája 1472-től 1875-ig. A Magyar Tudományos Akadémia áldozatkészsége tette lehetővé a *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma* három kötetének megjelenését. (1874, 1876, 1885.) Egybegyűjtötte bennük a folyóiratainkban és hírlapjainkban fölhalmozott történeti, természettudományi és matematikai vonatkozású cikkek kimerítő címjegyzékét. Az anyaggyűjtés könyvészeti szempontból példás szorgalmú, az egyes tudományágak múltját és kérdések irodalmát kutató szakemberek szempontjából hálát érdemlő. Olyan kötetek ezek, hogy nélkülük nem is lehet egyes problémák gyökeréig lehatoló nyomozásokat végezni. Mivel azonban nálunk csak nagyon kevesen veszik tekintetbe az elődök munkáját és legtöbbször mindent előlről kezdenek, ezeknek a történeti elmélyedés tekintetében oly fontos köteteknek jelentősége még mindig nincs meg a tudományos köztudatban.

Könyvészeti jellegű munkáin kívül írt még Szinyei József számos értekező jellegű cikket is. Többnyire közérdekű történeti kérdésekkel vagy hírlapfejlődési és hírlapkönyvtári dolgokkal foglalkozott bennük. Mikor az egyetemi könyvtárból 1888-ban átkerült a Magyar Nemzeti Múzeum hírlapkönyvtárához, amelyet ő szervezett és alapozott meg, kutató buzgalma újabb táplálékot nyert. Hogy a hírlapok egybegyűjtésének fontossága annyira belegyökeresedett a köztudatba és hogy a múzeumi könyvtár hírlaposztályának kialakulása olyan szerencsés irányba került, ebben neki volt a legnagyobb része. Itt működött haláláig negyedszázadon keresztül.

A Magyar Tudományos Akadémia 1899-ben választotta meg levelező tagjává. Két év múlva foglalt széket — hetvenegy esztendő korában — legtekintélyesebb értekezésével: *Az első magyar bibliographussal*. A megújulás korának tisztos emlékü tudományos írójáról, Sándor Istvánról, emlékezett meg értekezésében. Az adatok egybegyűjtésén kívül gondja volt arra is, hogy munkáját a kegyelet melege hassa át.

Nevét meg fogja őrizni a magyar emlékirat-irodalom története is. 1899-től kezdve a Komáromi Lapokban tette közzé s utóbb különlenyomatban is közrebocsátotta életének történetét a szabadságharc kitöréséig. A hírlapi közlés meglehetősen töredezetté teszi ezeket a visszaemlékezéseket, az ismétlések is gyakoriak bennük, vannak olyan részletei is, amelyek bátran elmaradhattak volna, de azért ez a napló — a *Timár-ház* — a maga egészében értékes munka. Értékessé teszi a régi magyar vidéki élet közvetlen rajza, a naiv iskolásfiú fölserdülésének őszinte elmondása, számos művelődéstörténeti fontosságú visszaemlékezés és az egészen átvonuló eredeti hangulat. Korrajz vagy regény írójának az ilyen polgári emlékirat megbecsülhetetlen forrás. Folytatásában, a *Komáromról* és *Bach-korszakról* szóló különlenyomatot kötetekben, szintén sok becses adat és benyomás őrizi a szabadságharc és önkényuralom éveinek emlékét.

Amilyen mozgalmas volt vidéki ifjúságában Szinnyei József élete, annyira egyforma lett napi munkája negyven éves korán túl, amikor már végleg megtelepedett a fővárosban. Magánéletéről szóló följegyzéseit gondosan vezette napról-napra. Ez az élet úgyszólván egészen kimerült a reggeltől estig tartó szenvedélyes olvasásban és írásban. Kéziratainak tömegét tekintve csak a régi világ szerzetes-történetírói hasonlíthatók a nagy magyar bibliografushoz. Jegyzetei, kivonatai, levelei ládászámra heverték múzeumi lakásán. Naplója meghaladta a hatvan kötetet. Életrajzi és könyvészeti adatokat tartalmazó cédulái százezrével halmo-

zódta föl. Nyomtatott munkáinak terjedelme több, mint húszezer oldalt töltött meg apró betűs szedéssel.

Munkái közül a *Magyar írók élete és munkáinak* tizennégy kötete teszi nevét halhatatlanná. A hatalmas írói lexikonban közel harmincezer magyar író életrajzi és könyvészeti adatait gyűjtötte össze a lehető biográfiai és bibliográfiai pontossággal. Mindegyik életrajzát azonos módon dolgozta ki. Közölte az író életadatait, felsorolta folyóiratbeli és hírlapi cikkeit, időrendben összeállította önállóan megjelent munkáinak címjegyzékét, végül beszámolt forrásairól. A régebbi életrajzíróknak és bibliografusoknak munkáit gondosan fölhasználta, az újabb irodalomra nézve önéletrajzok, gyászejelentések, alkalmi megemlékezések, bölesészetkari jegyzőkönyvek, hírlapok, folyóiratok, egyetemi és múzeumi könyvpéldányok után igazodott. A nevesebb írókról bőven szólt, a jelentéktelenebb írók életadatait összébb vonta, de munkáik címeinek teljességére szorgosan ügyelt.

Hogy ilyen nagyarányú munkában hiányok és tévedések is vannak — hogy például egy író kétszer is előfordul két különböző név alatt s hogy egyes évszámok és könyvcímek hibásak — ez természetes. Csodálatos, mennyire kifogásolta egyik-másik bíráló a nagy mű tárgyi tévedéseit s jellemző, hogy milyen rideg ismertetések láttak napvilágot annakidején a Magyar Írók régebbi köteteiről. Talán nem is annyira a rosszindulatnak kell tulajdonítani ezeket a hiba-horgászásokat, mint inkább a tapasztalatlanságnak. Egy-egy életrajzban is — olyan munkában, melyen a szerző hosszú ideig dolgozott — található hibákat; nem is szólva arról, hogy ugyanazon szerző több munkájából — legyen bár e szerző a filológiai akribia mestere — a tévedések egész sorát lehet összegyűjteni. De itt nem egy vagy tíz életrajzról van szó, nem is százzal, nem is ezerről, hanem harmincezerről. Csakis a tapasztalatlan bíráló ütközhetik meg azokon a tévedéseken, melyek nélkül egy ilyen hatalmas alkotás el sem képzelhető. Tévedéseket böngészgetni e kötetekből, tollhibákat írni ki és sajtó-

hibákat vetni a szerző szemére s ezzel a közvélemény előtt mintegy lenyomni megbízhatósága színvonalát: legalább is méltánytalanság. A közvélemény lélektana nagyjából mindenütt egyforma, akár egyszerűbb, akár műveltebb emberekről legyen is szó. Valaki kiadja a jelszót s a szépírók és tudósok rendje szívesen hódol a hangadónak. Akik ismerik az irodalmi és tudományos élet szövevényeit, jól tudják, hogyan lehet akarva és akaratlanul, elemezhetetlen ellenszenvből vagy az ítélőképesség megeszusamlásából tönkretenni munkákat és embereket. Ha apró értekezés forog kérdésben, a szerző könnyen kiheverheti az igazságtalan elbánást, de ha ilyen nagy munkáról van szó, melynek megírása egy egész életbe került, az igazságtalanság végzetes lehet.

S kivel szemben hangzott fel ez a tapasztalatlan kéregkritika? Azzal a férfúval szemben, aki a tudományért való eredményes tevékenységének és hősies önfeláldozásának legszebb példáját mutatta kortársai között. Míg mások kivették részüket a társadalmi élet örömeiből vagy gyönyörködtek a természet szépségeiben, ő bezárkózott a könyvtárszoba komor falai mögé és életre támasztotta a régen elfeledett írók ezreit. Napról-napra, évről-évre, évtizedről-évtizedre egyforma odaadással és azonos munkabeosztással dolgozott. Minden órájának megvolt a maga teendője. Reggel fél hétkor már íróasztalánál ült és este tíz óráig jegyzett, olvasott vagy írt. Munka közben kétóránként némi pihenőt tartott, napjában több ízben megkerülte a Múzeum épületét, délutánonként rövid időre ellátogatott egy közeli kávéházba, hogy azután ismét kedves könyvei és jegyzetei közé siessen. Csakis ilyen áldozatos életrenddel sikerült megvalósítania tudományos terveit. Csakis így érthető meg munkásságának terjedelme.

Szinnyei József emléke ma még elevenen él közöttünk. Sokan vagyunk, akik ma is ott látjuk őt a Magyar Nemzeti Múzeum hírlaposztályában, amint céduláit rendezgeti, adatait gyarapítja, könyvcímeit helyesbíti. Sokára lesz, míg alakja egészen ködbe vész. De eljön ez

az idő is. És amikor a kortársak elköltözésével elmosódnak a nagy bibliográfus emberi vonásai, akkor még jobban előtűnnek főművének, a Magyar Íróknak, rejtett értékei. S az utódok bámulva állnak meg majd a mértéktelen méretű munka előtt s irigyelni és dicsőíteni fogják a hajdankort, mely ilyen halhatatlan szorgalmú férfúnak és ilyen csodálatos arányú munkának tudott életet adni.

FÜGGELÉK.

I. ÉLETRAJZI ADATOK. — Született Komáromban, 1830 március 18-án, jómódú polgáreszaládból. Atyja: Ferber Alajos; anyja: Hikker Juliánna. Ötéves korában atyját, hat éves korában anyját is elvesztette. Egyik nagynénje nevelte. A gimnázium I. osztályát Komáromban végezte, a II. és III. osztályt Nyitrán, a IV—VI. osztályt Komáromban. (1839—1845.) A filozófiai tanfolyam I. évét Pesten hallgatta, II. évét Győrben, s ugyanitt végezte a jogi tanfolyam I. évét. (1845—1848.) Családi nevét 1848 július 29-én változtatta Szinnyeire. Ugyanezen év őszén beállt közhonvédnek a 37. honvédszászlóaljhoz, részt vett Komárom védelmében, őrmester lett, majd hadnagy, végül főhadnagy. 1849 októberétől 1853 augusztusáig sógora, Beöthy Zsigmond ügyvéd irodájában dolgozott. 1853 augusztus 28-án megnősült s nejével, Ganes Klementínával, a pozsonymegyei Ganesházára költözött. 1854-ben Pozsonyban telepedett meg. 1855-től 1864-ig Samarjay Károly ügyvédi irodájában dolgozott. 1864 nyarán hivatalt vállalt a pozsonyi Hungária biztosító banknál s mikor ez megbukott, a pesti Nemzeti biztosító társaság tisztviselője lett. 1869 május 1-én Pestre költözött. A Nemzeti biztosító társaság bukása után, 1872 december hó 23-án, kinevezték másod-könyvtártisztnek a budapesti egyetemi könyvtárhoz. 1875-ben első könyvtárőr lett. 1888-ban őri minőségben átment a Magyar Nemzeti Múzeum hírlapkönyvtárához. 1897-ben királyi tanácsos. 1899-ben akadémiai levelező tag. 1901-ben múzeumi könyvtári igazgatóőr. 1908-ban a Petőfi-Társaság tiszteleti tagja. 1910-ben múzeumi könyvtári osztályigazgató. 1911-ben a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tiszteleti tagja. 1913 augusztus 9-én halt meg Budapesten. (Életrajzi adatait s az idevonatkozó források címeinek egybeállítását l. Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Budapest, 1909. 961—968. l.)

II. MUNKÁINAK CÍMJEGYZÉKE. — Fordításai, napló-jegyzetei, történeti, irodalomtörténeti és könyvészeti vonatkozású dolgozatai, melyekből számos különnyomat készült, a következő hírlapokban, folyóiratokban és irodalmi vállalatokban jelentek meg: Budapesti Visszhang (1862: fordítás franciából és angolból), Hölgyfutár (1853—1854: fordítás franciából és angolból), Vasárnapi Ujság (1862—1894: hírlap-történeti és hírlapkönyvészeti közlések s néhány művelődés-történeti cikk); továbbá, az 1870-es évektől kezdve: A Hon, Reform, Nemzet, Pesti Napló, Budapesti Hírlap, Komárom, Komáromi Lapok, Magyar Polgár, Magyarország és a Nyg-világ, Fővárosi Lapok, Magyar Szalon, Szerda, Urambá-tyám, Történeti Lapok, Történelmi Tár, Hazánk, Figyelő, Természettudományi Közlöny, Egyetemes Philologiai Köz-löny, Századok, Magyar Könyvszemle, A Magyar Nemzeti Múzeum Múltja És Jelene, Beöthy Képes Irodalomtörténete, Budapesti Hírlapírók Almanachja, Pallas Nagy Lexikona (A cikkek közelebbi megjelölése a Magyar Írók id. lapjain, továbbá az Akadémiai Almanach és a Magyar Könyvszemle köteteiben.) — Önállóan megjelent munkái közül nevezete-sebbek: 1. Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma. Első osztály. Történelem és segédtudományai. I. köt. Budapest, 1874. II. köt. Budapest, 1885. Második osz-tály. Természettudomány és matematika. I. köt. Budapest, 1876. (Kiadta a M. Tud. Akadémia.) — 2. Magyarország ter-mészettudományi és matematikai könyvészete 1472—1875. Budapest, 1878. (Kiadta a Természettudományi Társaság.) — 3. Az első magyar bibliographus. Budapest, 1901. (Kiadta a M. T. Akadémia.) — 4. Magyar írók élete és munkái. I—XIV. köt. Budapest, 1890—1914. (A M. T. Akadémia támogatásával.) — Ezenkívül számos különnyomat. (Mindezekről pontos egybeállítás található Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Budapest, 1909. 964—968. l., mely 1909 május 27-ig felöleli az összes idevonatkozó adatokat. E kimu-tatáshoz pótlások a Magyar Könyvszemle 1910—1913. évf.-ban, a múzeumi tisztviselők munkásságáról szóló jelentésekben.)

III. AZ ÉLETÉRE ÉS MUNKÁIRA VONATKOZÓ IRODALOM. — Jegyzéke megtalálható Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. XIII. köt. Budapest, 1909. 967—968. l. — Ehhez pótlandók: Benedek Marcell: Idősb Szinnyei József. (Irodalomtörténet. 1913. évf. 8. sz.) — es.: Id. Szinnyei József. (Egy. Phil. Közlöny. 1913. évf. 8. sz.) — d'Isoz Kálmán: Id. Szinnyei József. (Vasárnapi Ujság. 1913. évf. 33. sz.) — Gulyás Pál: Id. Szinnyei József. (Magyar

Könyvszemle. 1913. évf. 3. sz.) — Hegedűs István: Beszéd id. Szinnyei József ravatalánál 1913 augusztus 11-én. (Akadémiai Értesítő. 1913. évf. 8—9. sz.) — Kéki Lajos: Id. Szinnyei József. (Budapesti Szemle. 1913. évf. 9. sz.) — Lukinich Imre: Id. Szinnyei József. (Történeti Szemle. 1913. évf. 4. sz.) — Schöpflin Aladár: Szinnyei bácsi halálára. (Nyugat. 1913. évf. 16. sz.) — Sikabonyi Antal: Idősb Szinnyei József. (Magyar Figyelő. 1913. évf. 18. sz.) — Vértesy Jenő: Id. Szinnyei József. (Századok. 1913. évf. 7. sz.) — Szinnyei bácsi. (Élet. 1913. évf. 33. sz.) — Pintér Jenő: Idősb Szinnyei József emlékezete. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1914. évi közgyűlésén tartott emlékbeszéd. (Irodalomtörténet. 1914. évf. 4. szám.)

IV. GYÁSZJELENTÉSE. — „Szinnyei József egyetemi tanár és neje, szül. Rosendahl Hilma, gyermekeikkel Szinnyei József dr.-ral és Szinnyei Margittal; Szinnyei Ferenc áll. felső-ipariskolai tanár és neje, szül. Pap Gizella; néhai Szinnyei Otmár leánya, Száváné Szinnyei Berta gyermekeivel, Ilonával és Tiborral a maguk és a rokonság nevében mélyen megszomorodva jelentik, hogy szeretett atyjuk, illetőleg apósuk, öregatyjuk, dédatyjuk legidősb Szinnyei József kir. tanácsos, a Magyar Nemzeti Múzeum osztályigazgatója, nyugalmazott 1848—49-iki honvédfőhadnagy, az 1848—49-iki honvédegyletek igazgató-választmányi tagja, a Magyar Tudományos Akadémia lev. tagja, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsának tagja, a Petőfi-Társaság, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság és a komáromi Jókai-Egyesület tiszt. elnöke, a Magyar Történelmi Társulat alapító és választmányi tagja, a Kisfaludy-Társaság alapító tagja, a M. Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmányi tagja, a Komárom-vármegyei és városi Múzeum-Egyesület tiszt. tagja, Komárom sz. kir. város díszpolgára munkás életének 84-ik évében, folyó hó 9-én elhunyt. A megboldogultnak hült tetemei folyó hó 11-én délután 4 órakor fognak a kerepesi-út melletti temető halottsházában a róm. kath. egyház szertartásai szerint beszenteltetni és ugyanazon temetőben örök nyugalomra tétetni. Az engesztelő szent miseáldozat az elhunyt lelki üdveért folyó hó 12-én délelőtt kilenc órakor fog a józsefvárosi plébániatemplomban az Egek Urának bemutatatni. Budapest, 1913. évi augusztus hó 9-én“.